

7. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива. / В. Сухомлинский. – К.: Рад. школа, 1981. – 189 с.

УДК – 378.147

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ «ПСИХОЛОГІЯ» МАЙБУТНІМИ УЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Тамара МАНДРИКО (Лебедин)

У статті розглядається можливість використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в процесі формування психологічної компетентності майбутніх вчителів початкових класів.

Ключові слова: педагогічна спадщина, психологічна компетентність, роль учителя.

В статье рассматривается возможность использования педагогического наследия В.О.Сухомлинского в процессе формирования психологической компетентности будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: педагогическое наследие, психологическая компетентность, роль учителя.

Постановка проблеми. Сучасна філософія шкільної освіти докорінно змінює свою парадигму, стверджуючи «дитиноцентризм» та заперечуючи «предметоцентризм». Зміни в освітній політиці відбуваються на основі Державного стандарту 4-річної початкової школи, який має на меті формувати людину, яка хоче і вміє самостійно вчитися, сприймати інформацію, працювати з нею, осмислювати, аналізувати, творити. Тому початкова школа чекає на професіоналів високого рівня, які спроможні протягом чотирьох років співпраці з дитиною якісно та результативно розвивати її особистість, вибудовувати навчально-виховний процес на засадах гуманної, особистісно орієнтованої педагогіки, враховуючи інтереси, потреби, потенційні можливості особистості вихованця тощо.

Вимоги суспільства до суттєвого зростання професійної компетентності випускників педагогічних ВНЗ, підготовка вчителя як високопрофесійного фахівця, спроможного створювати сучасне освітнє середовище для дитини, спричиняють появу необхідності розробки нових підходів до змісту форм і методів вирішення цієї проблеми. Як справедливо зазначає О.Сухомлинська, «...нині неможливо розпочати розв'язання проблеми, не визначивши, що ж було зроблено до цього, від чого потрібно відштовхуватися, розвиваючи, розбудовуючи нове знання» [7, с.68].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чільне місце в історії світової та національної педагогічної думки посідає видатний педагог, гуманіст і мислитель Василь Олександрович Сухомлинський, наукова спадщина якого залишається невичерпним джерелом розвитку сучасної науки про освіту і виховання підростаючого покоління. Різноманітним

проблемам педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського присвячені праці багатьох сучасних вчених: М.Антонця, І.Беха, В.Бондаря, М.Вашуленка, І.Зязюна, В.Кузя, О.Савченко, В.Риндак, О.Сухомлинської. Існує ряд наукових статей, що розкривають особливості вивчення спадщини В.О.Сухомлинського у навчальних закладах різного рівня акредитації (В.Андрущенко, М.Антонець, В.Олійник та ін.), зокрема, маємо роботи, які звертають увагу на психологічні ідеї педагога. Так, О.Савченко, виокремлюючи наукові засади цілісної педагогічної системи В.О.Сухомлинського виділяє такі її аспекти: всебічну, глибоко продуману психологізацію навчально-виховного процесу; спрямованість діяльності педагогічного колективу на особистісний; розвиток і саморозвиток дитини, як складної системи, яка змінюється під впливом багатьох чинників; організація різних видів активної, особистісно значущої навчальної і трудової діяльності дітей (колективної та індивідуальної) в урочний та позаурочний час; збагачення навчальної діяльності яскравими позитивними емоціями і почуттями краси; реальний гуманізм усіх видів спілкування у педагогічному та учнівському колективах, його спрямованість на утвердження гідності кожної дитини як члена родини, колективу класу, школи, суспільства; використання праці і природи як джерела особистісного розвитку кожної дитини; програма актуальних і перспективних завдань створення у школі зусиллями дітей, вчителів, батьків виховного і розвивального середовища; цілеспрямована мотивація учнів на досягнення максимального рівня своїх духовних і пізнавальних можливостей; пріоритетність моральної і розвивальної функції оцінювання [3, с. 6].

Метою даної статті є спроба проаналізувати можливості використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського у процесі формування психологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи на заняттях з психології.

Виклад основного матеріалу. Вищий комунальний навчальний заклад Сумської обласної ради «Лебединське педагогічне училище імені А.С.Макаренка» – один із найстаріших навчальних закладів України з підготовки учителів початкової ланки освіти. Творчий колектив училища у своїй діяльності орієнтований на створення навчально-виховного середовища, яке б формувало вчителя, здатного успішно виконувати завдання, які стоять перед початковою школою сьогодні. В цьому контексті ми надаємо важливого значення вивченню та пропаганді педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського в процесі викладання предметів психолого-педагогічного циклу. Оскільки в його працях «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителю», «Павлівська середня школа», «Народження громадянина», «Людина неповторна» та багатьох інших відображені найактуальніші проблеми соціально-гуманітарної, педагогічної, фахової та практичної підготовки вчителя.

Не будучи професійним психологом, В.О.Сухомлинський збагатив дитячу і педагогічну психологію цілим рядом надзвичайно важливих ідей, що мають теоретичне і практичне значення. Ще за довго до появи шкільної психологічної служби В.О.Сухомлинський у своїй школі створив чітку і дієву систему психологічної просвіти педагогів і батьків, заклав основи психологічної грамотності учнів. Свідченням цього – батьківський університет, який діяв упродовж 12 років два рази на місяць (батьки вивчали психологію і педагогіку – 350 годин!), психологічний семінар для вчителів, а для самих школярів – бесіди з людинознавства. Не кожна психологічна служба навіть сучасної школи здійснює такий об'єм роботи і на такому високому рівні. Найпереконливішим свідченням результативності цієї роботи були успіхи у розвитку «важких дітей» – так В.Сухомлинський називав дітей з пониженим рівнем навчованості. Таких за роки роботи Василя Олексійовича в Павлівській школі навчалось 107, з них 35 в подальшому закінчили 11 класів, 25 – технікуми, 13 – здобули вищу освіту, всі інші успішно закінчили профтехучилища та різні курси. Лише два учні через тривалу хворобу закінчили тільки 8 класів. Ми бачимо реальну інтеграцію дітей з особливими потребами в освітньому просторі, реалізацію різнорівневого навчання в діяльності Павлівської школи. Ці ідеї набули широкого визнання лише в наш час.

Спираючись на це, на заняттях з психології ми практикуємо системну роботу у різних формах, щоб залучати студентів до вивчення творчого доробку видатного педагога, адже це ціла психолого-педагогічна система, в центрі якої дитина. Так, вивчаючи модуль ПН.48 «Особистість», під час лекції «Загальне поняття про особистість», студенти дізнаються, зокрема, як високо відгукувався Василь Олександрович про кожного учня, його індивідуальність і неповторність, про ту «золоту жилку», яка є у кожної людини, і що завдання справжнього виховання – знайти її, поставити людину на ту життєву доріжку, йдучи якою вона засвітиться своїм неповторним блиском. Наступне заняття модулю «Формування і розвиток особистості», будучи семінарським, передбачає підготовчу роботу студентів за інструкційними картками і дозволяє показати ту значну роботу, яку проводив колектив Павлівської школи по формуванню особистості. Оскільки, наші інструкційні картки до семінарських занять включають тему і мету заняття, що студент має знати і вміти в результаті опрацювання матеріалів кожного пункту плану, методичні вказівки до кожного пункту плану, індивідуальні завдання, запитання і завдання для самоконтролю, список рекомендованої літератури, то це ще й формує у майбутніх учителів алгоритм самостійності у здобутті знань, можливість побачити практичну значимість опрацьованого матеріалу. Заняття будемо у формі семінару-конференції. Така форма дозволяє познайомити студентів із роботою «школи під голубим небом», цією своєрідною творчою лабораторією, в якій відбувається складний процес фізичного загартування, розумового розвитку, духовного становлення, емоційно-естетичного росту, трудового виховання, громадянського пробудження дітей. Саме у «школі під голубим небом» В.О.Сухомлинський робить серйозний акцент на необхідності кожним учителем глибоко знати особливості дитини. Він пише: «Виховувати – це насамперед знати дитину, а щоб знати, треба постійно бачити, вивчати. Без знання дитини, без глибокого розуміння всієї складності явищ, які відбуваються в її душі, виховання стає сліпим і беззмістовним» [6, с.18]. Читання і аналіз окремих фрагментів з праць В.О.Сухомлинського про педагогічний досвід Павлівської школи за його організаційним і науковим керівництвом переконує студентів у тому, що в ній була створена унікальна система розвитку особистості школяра, яка охоплює всі вікові групи, змістовно й методично об'єднує урочну та позаурочну діяльність, залучає до цього процесу зусилля самої дитини, кожного вчителя, батьків, різні види середовища. Все це базується на глибокому і всесторонньому знанні

психологічних закономірностей і механізмів розвитку особистості. Ми переконані, що на цьому занятті, студенти мають зрозуміти, що наприкінці 60-тих років В.О.Сухомлинський здійснив реальну спробу втілення ідеї «школи самореалізації особистості» в практику, а також розробки її педагогічної технології у своєму унікальному педагогічному експерименті (впродовж десятиліть в одній звичайній школі). Дібраний викладачем матеріал показує, що реалізація ідеї всебічного гармонійного розвитку (за В.О.Сухомлинським) – це досягнення конкретною дитиною найвищого рівня своїх можливостей у конкретних умовах навчання й життєдіяльності. З цією метою ми робимо посилання на його працю «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», в якій він розкриває сутність поняття «всебічний розвиток» [5].

Широкі можливості звернення до педагогічних ідей В.О.Сухомлинського ми маємо при вивченні модуля ПН.49, де вивчається пізнавальна сфера особистості. В. О. Сухомлинський писав, що вчителі не повинні подавати навчальний матеріал, необхідно створювати умови для того, щоб учні цей матеріал здобували. Тобто це зовсім інший акцент на тих методиках, які є цінними саме для активного індивідуального розвитку дитини. Ми показуємо студентам систему прийомів, яку використовували вчителі Павлівської школи для розвитку дитячої допитливості, розуму, радості пізнання (вузлики знань, читання Книги природи, мандрівки до джерел мислення і мови, навчальний діалог тощо) та акцентуємо їх увагу на ті комплексні вміння, які Василь Олександрович вважав необхідними для формування уміння учитися. Його педагогічна творчість розкриває методіку проектування розвитку особистості дитини на тривалу перспективу, підкреслює самостійність дитячого життя, показує цілісну педагогічну систему розвивального навчання. «Повноцінне навчання, тобто навчання, яке розвиває розумові сили і здібності, було б немислимим, якби не спеціальна спрямованість, скерованість на навчання – розвивати розум, виховувати розумну людину навіть за умови відносної незалежності розумового розвитку, творчих сил розуму від обсягу знань» [5, с. 97].

У розумінні цієї проблеми Сухомлинським виразно виявляються ознаки особистісно-орієнтованої системи навчання. Зокрема, вчений неодноразово підкреслював, що розвиток інтелекту дитини органічно пов'язаний з її внутрішньою духовністю, світоглядом, життєвими цінностями. «...Науковий світогляд – не тільки система правильних поглядів на світ, а й суб'єктивний стан особистості, який

виявляється в її почуттях, волі, діяльності. Розумова вихованість полягає в тому, щоб погляд людини на світ виявлявся не лише в умінні пояснити, а й у прагненні щось довести, утвердити, відстояти власною творчою працею» [5, с. 93].

Кожне заняття дозволяє працювати з книгою В.О.Сухомлинського «Сто порад учителям». Для формування психологічної компетентності майбутніх учителів початкових класів нами розроблено методичні рекомендації щодо використання цієї праці при вивченні курсу «Психологія», де передбачено такі рубрики, як: «Прочитайте, поміркуйте» (наприклад, «Поміркуйте над думкою В.О.Сухомлинського: «...виховання – це передусім чуйне, вдумливе обережне доторкання до юного серця»; «Поясни, чому це важливо знати учителю початкових класів» (наприклад, «...ми маємо справу з організмом, який росте, розвивається, з мозком, який формується і на який впливає зовнішнє середовище» та ін.); «Криниця мудрості», де зібрано ряд висловлювань видатного педагога, які переконливо показують, що без знань психології не може бути справжнього учителя (наприклад, «Об'єкт нашої праці – найтонші сфери духовного життя особистості, яка формується, – розум, почуття, воля, переконання, самосвідомість» та ін.).

Модуль ПН.53, в якому мова йде про основи психології навчання, психології виховання та педагогічної діяльності дозволяє залучати студентів до праць В.О.Сухомлинського, зміст яких дає відповідь на такі гострі питання сьогодення, як: яким повинно бути навчання, що веде до розвитку дитини?, кого має виховувати школа?, яким повинно бути середовище, що оточує дитину?, яким вимогам повинен відповідати вчитель? тощо. Його праці допомагають успішно формувати особистість гуманного педагога для сучасної школи, оскільки сам Василь Олександрович – прихильник педагогіки любові й поваги учителя до дитини. «Десятки, сотні нитей, що духовно зв'язують учителя й учня, – це ті стежинки, які ведуть до людського серця, це найважливіша умова дружби, товаришування вчителя й учнів. Ми добиваємося, щоб учителя й учнів об'єднувала духовна спільність, за якої забувається, що педагог – керівник, наставник», – писав Василь Олександрович [6, с.78]. Ми рекомендуємо студентам звертатися до його праць, у яких зосереджена найреальніша характеристика учительської праці, даючи завдання типу: «Чи можете ви підтвердити думку В.О.Сухомлинського, що виховання – це насамперед людинознавство прикладами з власного досвіду?»

Наш досвід показує, що важливим засобом формування професійних якостей майбутніх учителів є залучення їх до активного обговорення творів В.О.Сухомлинського для дітей, адже у практиці сучасної початкової школи їм приділяється значна увага. Оптимізм, життєрадісне світосприймання, почуття впевненості у своїх силах – це, образно кажучи, той вогник, який освітлює шлях кожній дитині. Зараз ми багато говоримо про те, що дитину виховують не окремі заходи, а більше виховує середовище, яке діє невпинно, створюючи постійний або негативний, або позитивний вплив. І от саме тому для формування психологічної компетентності майбутніх учителів початкових класів ми вважаємо за необхідне показати, що у педагогічних творах В. О. Сухомлинського уже в ті часи звучать ідеї інтелектуального фону, розвивального і виховуючого середовища, духу допитливості. А джерело цього розвивального середовища – це постійна можливість дитини реалізувати себе в різних видах діяльності.

Використовуючи читання, конспектування, моделювання фрагментів уроків доброти, виховних заходів тощо, ми знайомимо студентів з тим, що у свій час Василь Олександрович написав методичний посібник з етичного виховання учнів «Як виховати справжню людину», який він розглядав як єдине ціле з «Хрестоматією з етики», звертаємо їх увагу на те, що 59 етичних повчань (наставлянь, заповідей, законів, бесід) посібника написано у художньо-публіцистичній формі і таким чином сприяє широкому залучення дитини до навколишнього середовища, історичного минулого та підводить дитину до культурної ідентифікації – належності до певної культури. А ще прагнемо, щоб вони запам'ятали мудрі слова великого педагога з казки про співучу пір'їнку: «У кожній людини є своя співуча пір'їнка. нещасливий той, у кого такої пір'їнки немає» та донесли до своїх майбутніх вихованців, що життя без казок – це прості сірі будні, а без казок

В.О.Сухомлинського – це убоге життя без «своєї співучої пір'їнки».

Аудиторна робота на заняттях з психології над педагогічною спадщиною В.О.Сухомлинського нами поєднується з різними формами поза аудиторної, найважливішими з яких, як засвідчує наш досвід виступають написання курсових робіт, участь у загальнонаучних конференціях, педагогічних читаннях, представлення кращих доповідей на щорічній Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції, яку проводить КДПУ ім.В.Винниченка у Павлиші тощо.

Висновок. Наш досвід переконує, що педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського має важливе значення для формування психологічної компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти і потребує пошуку способів підвищення ефективності й результативності залучення студентів до її дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Антонєць М. Дидактичні проблеми загальноосвітньої школи у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського: Монографія /М.Антонєць. – К.:Вища шк., 2008. – 247 с.
2. Олійник В. Вплив творчості В.Сухомлинського на розвиток професійної компетентності педагога / В.Олійник. // Освіта України. – 2006. – №85. – С.7.
3. Савченко О. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В.О.Сухомлинського //Наукові записки. – Випуск 78(2). – Серія: педагогічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. – 393с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Рад.шк., 1976. – Т.1. – 651с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Рад.шк., 1976. – Т.2. – 656с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Рад.шк., 1976. – Т.4. – 628с.
7. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О.Сухомлинська. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.

УДК – 3+(09)

РЕФЛЕКСИВНІ АКЦЕНТИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Мар'яна МАРУСИНЕЦЬ (Київ), Тетяна ГНАТКОВИЧ (Ужгород)

У статті розкрито рефлексивні акценти педагогічної спадщини Василя Сухомлинського. Вказано на рефлексивні судження, якими послуговувався Великий учитель у своїй педагогічній діяльності.

Ключові слова: рефлексія, особистість педагога, рефлексивне середовище.

В статье раскрыты рефлексивные акценты педагогического наследия Василия Сухомлинского. Указано на рефлексивные суждения, которыми пользовался Великий учитель в своей педагогической деятельности.

Ключевые слова: рефлексия, личность педагога, рефлексивная среда.